

тичною структурою особового іменника. Такі АК мають досить високий ступінь семантичної місткості і синтаксичної скомпресованості, що дуже актуально для газетної інформації.

Отже, наше дослідження засвідчило помітну структурну та семантичну різноманітність недостатньо вивчених антропонімічних АК, яка викликана семантичними особливостями особового загального іменника та тими функціональними ознаками, яких він набуває при використанні у складі антропонімічних АК у мові газетної та офіційно-ділової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арупонова Н.Д. Номинация й текст // Языковая номинация: Виды наименований. — М.: Наука, 1977. — С.304—357.
2. Арупонова Н.Д. Номинация, референция й значение //Языковая номинация: Общие вопросы. — М.: Наука, 1977.—С. 188-206.
3. Арупонова Н.Д. Коммуникативная функция й значение слова // Научные доклады высшей школы: Филологические науки, 1973, №3. — С.42-54
4. Балли Ш. Общая лингвистика й вопросы французского языка. — М.: Издво иностр. лит-ры, 1955.
5. Моисеев А.И. Наименованная лиц по профессии. Семантические основы наименований //Вестник Ленинг-рад. ун-та. Серия исторюг, языка й литературн. — 1967. — №14. — Выш.3. — С. 132142.
6. Уфимцева АА. Типы словесных знаков.—М.: Наука, 1974.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ГАЗЕТ

Д — "День"; Е — "Експрес"; СВ — "Сільські вісті"

Марія Заборна

ЗАКОНОМІРНОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ СИТУАЦІЇ-ОБРАЗУ В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ ІРРЕАЛЬНОГО ПОРІВНЯННЯ

Семантику складнопідрядних речень ірреального порівняння становить відношення, суть якого полягає в розкритті змісту головної частини через порівняння його зі змістом підрядної. Наприклад:

Сад тихо шелестів листям, наче шепотів йому щось утішне (*З. Тулуб*); [А надворі скаженіе буря, вітер гуде і жалібно в комині виє, мов голосить по згубі когось близького, дорогого (*М.Старицький*).

Предикативні частини ірреально-порівняльних конструкцій репрезентують різнопланові ситуації. Головна частина представляє ситуацію реальну, яка фіксується в об'єктивній дійсності й чимось актуальна для мовця. Її особливості виявляються в процесі порівняння з ситуацією, що міститься в підрядній частині.

Ця ситуація постає як ірреальна, така, яка виступає суб'єктивним образом головної. Підтвердження цьому знаходиться в окремих порівняльних реченнях, де ірреальність ситуації фіксується змістом вставленої конструкції в підрядній частині. Пор.: *До пізньої ночі не зайде баба в хату, бо в хаті весь час щось цокає, наче ходики відбивають час (хоч ходиків в хаті й нема)* (О.Гончар). Отже, зміст підрядної частини ірреально-порівняльних конструкцій — це суб'єктивне бачення мовцем актуальної для нього ситуації, її суб'єктивне найменування.

Ірреальні ситуації, які мовець використовує з метою розкриття ознак реальних ситуацій, не підлягають чіткій класифікації. Вони різнотипні щодо змісту. Їх вибір абсолютно суб'єктивний. Відповідно неможливо встановити закономірності вибору ірреальних ситуацій. Так, подібні за змістом ситуації можуть мати різні суб'єктивні образи. Пор.: *[За мить знову спали, а] дівчина застерезно замахала, наче від набридливих мух одганялася* (В.Шевчук); *Цокотали ще дві молодичі; розходились і знов сходились та все махали руками, наче горох молотили* (М.Вовчок); *["Яка вона... незграбна", — майнуло Іванові Семеновичу, а] Куниця замахав перед нею руками, немов обвівав її, [щоб не знепритомніла]* (Е.Плужник). І навпаки, подібні ситуації можуть виступати суб'єктивними образами абсолютно різних ситуацій. Пор.: *Майя щось шепотіла, ніби творила якусь невідому молитву* (М.Хвильовий);

Не знав, не міг знати, а все одно біг, ніби творив якусь молитву цим своїм прагненням бодай стражданням прилучитися до тих, [що бредуть попереду, перейняті відчаєм та надією] (Н.Околітенко). Водночас подібні ситуації здатні мати й подібні образи, напр.: *[Замикаючи очі, бачив лиш, як] дівчи-*

на ходила по хаті, мов пливла, ставна та горда і zarazом насмішувата (І.Багрянний); *Ішли повільно й обережно, неначе пливли* (В.Шевчук).

Однак аналіз складнопідрядних речень ірреального порівняння дозволяє встановити певні закономірності моделювання ситуацій-образів у свідомості мовця. При цьому виділяється два різновиди таких ситуацій:

1. Ситуація-образ, яка характеризується спільними з реальною ситуацією учасниками.

2. Ситуація-образ, що перетинається з реальною, не містить спільних з попередньою компонентів змісту.

Спільними компонентами змісту для першого різновиду ситуацій-образів виступають: а) Суб'єкти, напр.: *Сонце, торкнувшись землі, швидко уцерблялось знизу, ніби підтавало* (Гр.Гютюнник); *Чуйкевич писав якісь знаки на стежці, ніби план битви рисував* (Б.Лепкий); б) об'єкти, напр.: *[Чорти перекидалися машинами, _машини махали головами, а] з тих машин летіли на всі боки сахарні білі голови і били Кавуна по голові, неначе хто безперестанку бив його в тім 'я залізним обухом. Софія Леонівна примостилась збоку коло стола саме насупроти Николаїдоса й зиркала на його з якоюсь жадобою в очах, неначе обсыпала його бризками світу з своїх темних очей* (3 творів І.Нечуй-Левицького); в) локативи, напр.: *над падьми, над кряжсами стеляться тумани, ніби там ходять дієчата і напинають намітки, хочуть затулити місяцеві очі, [- нехай не дивиться: гріх!]* (І.Багрянний); *[Зеленіли верби, зеленіли садки, зеленіли вигон, а] під вербами чорніла велика купа людей, неначе великий рій вийшов з вулика та сів під вербою* (І.Нечуй-Левицький); г) суб'єкти та лока- | тиви, напр.: *Високі стовпи диму вилітали з верхів у небо високо-високо, неначе несли туди людські сльози, прокльони, молитви* (П.Мирний).

Змістовна тотожність тих чи інших компонентів головної та підрядної частини ірреально-порівняльних конструкцій не порушується при модифікації їх субстанціальної характеристики. Так, у І конструкції: *Небо розквітало неквапно, наче стягнуло було з нього мережану заслону* (В.Шевчук) суб'єкт головної частини ("небо") в підрядній представлений як об'єкт ("з нього"). У реченні *[Минули ми ту дuku, але поетичну картину, а] за нею знов виступали широкі боки гір, екриті місцевими рідкими старими дубами, неначе по горах розкинувся розкішний зелений парк* (І.Нечуй-Левицький) суб'єкт головної частини ("боки гір") в підрядній осмислюється як локатив ("по горах"). Що стосується структури *[На небі - ні хмариночки.] чисте, синє та глибоке, спускалося воно своїм широким шатром на городом, наче очіком з блакитного серпанку його покривало* (П.Мирний), то в ній локатив головної частини ("над городом") у підрядній функціонує як об'єкт ("його"). У конструкції ж *[Річка тяглась у глибину і втиралась у синю щітку лісу — саме за нею щодня сідало сонце, і Хлопець любив спостерігати, як] розпалюється заграва, наче той ліс горить* (В.Шевчук) локатив ("у щітку лісу") трансформується в суб'єкт ("ліс").

Нерідко існування спільних компонентів змісту розпізнається і при відсутності лексемної репрезентації одного з них. Це простежується тоді, коли елемент ситуації, представлений у головній частині, передбачає існування іншого, що спілкується в підрядній. Наприклад: *З полум'я з осередку несподівано схотився вихор, неначе клуня роззявила рота, позіхнула й засопла на всю пельку* (І.Нечуй-Левицький). (Полум'я передбачає існування об'єкта, який ним охоплений. Він експлікується в підрядній частині суб'єктивною лексемою "клуня".) Подібно в конструкції *[Оглянулась: згори їй було видно, як] над Горинню сушаться полотна, наче табуни білих гусей й сиділи на березі* (Б.Харчук) існування річки ("Горинь") передбачає існування берега.

Таким чином, елемент певної ситуації у структурі ірреально-порівняльних складнопідрядних речень двічі осмислюється мовцем. Спочатку він усвідомлюється як учасник реальної ситуації. Потім постає в іншому ракурсі, будучи включеним у нову, суттєво відмінну і, крім того, вже ірреальну ситуацію, тобто є таким, яким він уявляється мовцеві. При цьому семантичні функції учасника реальної ситуації в ситуації уявній можуть зберігатись, а можуть і змішуватись. У результаті внаслідок накладання на реальну ситуацію її суб'єктивного бачення створюється своєрідний компаративний ефект.

Другий різновид ситуацій-образів простежується в тих ірреально-порівняльних, головна частина яких відтворює реальну ситуацію, а підрядна частина становить ситуацію, абсолютно вигадану, що моделюється винятково під впливом асоціацій, які викликає в мовця реальна подія. Характерною особливістю таких речень є відсутність спільних компонентів у змістовій організації головної й підрядної частин. На-

приклад: *Гуде хуртовина, наче баци на весіллі, сміється, жартус, мов джун править перемогу* (Б. Антоненко-Давидович); *За вікном шуміло море, наче дихав під скелями якийсь велетенський звір* (З. Тулуб); *Скорбота і жалоба по ній стає муром між ним і нею, мов пливе обтернений пліт* (І. Франко). Отже, спочатку певна ситуація сприймається мовцем такою, якою вона є в об'єктивній дійсності. Потім постає як суб'єктивний образ, свого роду "внутрішнє бачення", "внутрішня фотографія". Компаративний ефект у цьому разі досягається внаслідок порівняння реальної ситуації та її суб'єктивного бачення мовцем. Основою порівняння при цьому виступають ті викликані реальною ситуацією асоціації, що фіксуються у свідомості мовця.

Зміст асоціацій може частково експлікуватись лексико-семантичною організацією ірреально-порівняльних конструкцій. Наприклад: *Дівчатко почервоніло, наче сонце зайнялося на сході* (А. Мацевич) — схід сонця асоціюється з червоним кольором; сема "червоний" присутня також у семантичній структурі лексеми "зайнялося", наявної у підрядній частині. Що стосується конструкції *[По подвір'ю розтеклись гуси:] гусенята коливають з ноги на ногу, наче вітер моріжком гонить жовті пушинки* (М. Коцюбинський), то семантична структура суб'єктивної лексеми головної частини ("гусенята") містить сему "жовтий колір". Ця ознака експлікується в підрядній частині й характеризує об'єкт (пор.: "жовтих пушинок"). У реченні *Світло з обох вікон полилося на неї, наче світили це два прожектори* (Шевчук) вікна асоціюються з прожекторами на підставі кількісної ознаки, що репрезентується і в головній, і в підрядній частині лексемами "обидва" й "два". У конструкції ж *[Зостався смуток у думках, і сльози на очах заблисли. Немов перлисті краплі звисли Роси рясної на квітках* (Х. Алчевська) подібна ознака змістових компонентів головної та підрядної частини у структурі речення не виражається, однак це не заважає співвіднести окремі лексеми у складі обох предикативних частин. Так, сльози нагадують краплі перлів. Це підтримується подібністю семантичних структур цих лексем, зокрема наявністю в них сем "рідина" (для лексем "сльози" і "краплі"). Проте, як правило, асоціації, що становлять основу суб'єктивного бачення реальної ситуації, у структурі ірреально-порівняльних конструкцій не експлікуються. Пор.: *Там, під вербою, [де Солом'яна вулиця перехрежується з міською магістраллю,] стоять брезентові намети, немов ростуть гриби після дощу* (В. Дрозд).

Таким чином, залежно від способу організації ситуації-образу семантика складнопідрядних речень ірреального порівняння формується двома шляхами:

а) шляхом розкриття ознак реальної ситуації в процесі накладання на неї ситуації ірреальної, де і функціонує один із її учасників;

б) шляхом розкриття ознак реальної ситуації в процесі порівняння її з такою ірреальною ситуацією, яка виступає як абсолютно суб'єктивно-асоціативне бачення її мовцем.

Галина Одинцова

ХАРАКТЕР КАТЕГОРІЇ ОЦІННОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТЕКСТІ

Усі реалії об'єктивного світу піддаються акту номінації, який полягає в фіксуванні вибраних явищ дійсності посередництвом мовних знаків. В інформаційному тексті ці мовні знаки фіксують нові суспільні погляди, нове суспільне мислення, нові суспільні потреби.

З усіх рівнів мовної системи найбільш чутливим до процесів суспільного буття є лексико-фразеологічний. Безумовно, з плином часу значних змін зазнають фонетика, морфологія і т.д., але в першу чергу будь-які новації, що з'являються в навколишній дійсності, знаходять своє відображення в лексиці. А мовними знаками, що виконують функцію власне найменувань (потіпа ргортія), передусім є іменники й атрибутивні словосполучення (АС).

У процесі суспільної комунікації в людини розширюються знання про навколишній світ. Процес пізнання полягає в актуалізації якоїсь ознаки певного об'єкта, а виділення декількох ознак свідчить про глибину проникнення людини в природу даного об'єкта. Мабуть, саме це мав на увазі О. Есперсен, коли писав, що "ми пізнаємо речі тільки через їх якості; сутність кожної речі складається з суми тих якостей, які ми в змозі сприйняти (або зрозуміти) як пов'язані одна з одною" [1]. Тому неабияку роль у мові масової комунікації відіграють АС, які є об'єктом нашої уваги. В інформаційному тексті вони виражають два типи мовних значень: логіко-предметне та інформаційно-оцінне. Ці мовні значення перебувають у прямій залежності від завдань, які покликані виконувати засоби масової ко-